

השתנות האיום – מבוא

גבי סיבוני

מטרתו של יום העיון לנסות ולהבין את השתנותו של האיום על מדינת ישראל בשנים האחרונות ולבחון את רכיבי המענה המיטבי לאיום הזה. יום העיון מאורגן במסגרת תכנית המחקר **צבא ואסטרטגיה** במכון למחקרי ביטחון לאומי. מטרת התכנית להרחיב את איכותו של השיח הציבורי ולהעמיקו באמצעות כינוסים דוגמת הכינוס הזה ועל-ידי פרסום כתב העת: **צבא ואסטרטגיה** שזה לו הגיליון הרביעי.

מלחמת לבנון השנייה חשפה מציאות מורכבת. ישראל שהייתה מורגלת בהתמודדות עם צבאות, מצאה את עצמה מתמודדת עם ארגונים המפעילים שיטות של טרור, ובהיקף רחב, והכלי העיקרי המשמש אותם הוא ירי תלול מסלול בעוצמה, בדיוק, ובכמות הולכים ומתגברים. השתנותו של האיום מציבה לפני ישראל כמה אתגרים:

- השימוש שעושה האויב באזרחים כדי להגן על יכולתו להמשיך ולשגר אש תלולת מסלול לעבר ישראל.
- ניסיונו של האויב להיטמע בתוך האוכלוסייה האזרחית, וכך, לתפיסתו, הוא יצליח להקשות על צה"ל לפעול ביעילות כדי לפגוע ביכולת השיגור וביכולת הלחימה שלו.
- השימוש הגובר והולך שעושה האויב במערכת המשפט הבינלאומית כדי לצמצם ככל האפשר את חופש הפעולה של צה"ל וכדי לפגוע בלגיטימיות הפוליטית של מדינת ישראל.

אלה הם אתגרים כבדי משקל, המחייבים מענה ביטחוני כולל ורב-תחומי, שהחלק הצבאי בו הוא רכיב אחד במכלול ההתמודדות.

גבי סיבוני הוא ראש תכנית המחקר: 'צבא ואסטרטגיה' במכון למחקרי ביטחון לאומי

האיום הזה התפתח על רקע המגמות כמפורט להלן:

א. בניית מענה מקיף לאיום המדינתי הקונבנציונלי: מדינת ישראל השכילה לבנות מענה צבאי סביר לאיום הצבאי הקלאסי, שהביטוי שלו בפועל היה הפעלה של מסגרות צבאיות מתמרנות גדולות. עקב כך החל האויב, שאינו משלים עם קיומה של מדינת ישראל, לאתר דרכים חלופיות. אחת מהן היא המעבר לאסטרטגיה שמטרתה להתיש את אזרחי המדינה ולפגוע בלגיטימיות הפוליטית והמשפטית שלה. שימוש נרחב בירי תלול מסלול לעבר מרכזי אוכלוסייה בישראל הוא הכלי העיקרי ביישום אסטרטגיה זאת.

ב. האיום הנזכר לעיל התפתח על רקע שינוי מהותי בתפיסת הביטחון של מדינת ישראל, שחל בשנים האחרונות. אף שהאסטרטגיה הביטחונית של ישראל היא הגנתית, הרי במהלך השנים יישם צה"ל מדיניות צבאית התקפית רציפה, שלא אפשרה לאיום של ארגוני הטרור להתפתח. גישה התקפית זו החזיקה את איום הטרור על "אש נמוכה". להלן שתי דוגמאות: 1. משהתפתח איום הפדאיון גיבש צה"ל גישה התקפית; גישה זו התבססה על פעולות תגמול, ולא אפשרה לאיום הזה להתפתח לכלל איום משמעותי. 2. עם המעבר של ארגוני הטרור מירדן ללבנון בספטמבר 1970, התפתחה בצה"ל תפיסת של לחימה התקפית. זו התבססה על מבצעים יזומים ורצופים נגד ארגוני הטרור בלבנון. מבצעים התקפיים אלה הצליחו לדכא את הטרור לרמה נסבלת כדי שלא יוכל להתפתח לממדים חסרי שליטה.

גישה התקפית זו יצרה מציאות ביטחונית קשה ליישובי הספר, ועם זאת, יתרונה היה כאמור הקטנת ממדי האיום והחזקתו על "אש קטנה". האיום החל להתפתח רק משנטשה מדינת ישראל את הגישה ההתקפית ועברה למדיניות של "הכלה". מדיניות זו אפשרה, בתהליך מתמשך, לארגוני הטרור להתפתח בצורה חסרת רסן, וחזבאללה הצטייד באמצעי שיגור רבים. במלחמת לבנון השנייה החליטה מדינת ישראל להפסיק למעשה את מדיניות ההכלה, ואז נאלצה להתמודד עם איום חמור, שהתפתח ללא כל הפרעה, ועתה לא רק יישובי הספר נמצאים בקו האש, ורוב אזרחי המדינה נחשפו לאיום האש תלול המסלול.

משהופנמה המציאות החדשה, נדרשת מדינת ישראל לאתר את המענה המיטבי לאיום הזה. המאמרים בגיליון זה מנסים להעמיק את התובנות בנוגע לדרכים המיטביות למתן המענה הזה.

כאמור, מדינת ישראל נדרשת עתה להתמודד עם שני סוגי איומים: איום פיזי ואיום פוליטי משפטי. אשר לאיום הפיזי, דוד בן-גוריון הניח את היסודות לתפיסת הביטחון של מדינת ישראל על סמך ההנחה, שאין ביכולתה של ישראל לסיים את הסכסוך באמצעים צבאיים, ולכן עליה להפעיל אסטרטגיה הגנתית, שמטרתה

אחת: שימור הקיום הלאומי וביצורו. בן-גוריון מצא שהדרך הטובה ביותר ליישם אסטרטגיה זו היא בהרתעת האויב מלפעול נגד ישראל בכוח. ואולם משכשלה ההרתעה וישראל הותקפה, על צה"ל להשיג שני יעדים עיקריים:

היעד ה**עיקרי** הוא הגדלת המרווח בין סיבובי עימות. כל עוד אין האויב מקבל את קיומה של מדינת ישראל, אזי לאחר כל עימות יבוא עוד עימות. לפיכך התובנה הייתה, שמטרתו העליונה של צה"ל ליצור הרתעה מספקת לאחר כל סיבוב עימות. כך יתאפשר להרחיק את סיבוב העימות הבא.

היעד השני (והמשני) הוא צמצום משכו ונזקו של כל סיבוב עימות. משנכפה עימות על ישראל, צה"ל צריך למצוא דרכים לצמצם את משכו ככל האפשר ולמזער את נזקו. כך יהיה אפשר לחזור לשגרת החיים במהירות, ולנצל טוב יותר את מרווח הזמן לפיתוח המדינה וביצורה.

עתה נשאלת השאלה, באילו כלים יוכל צה"ל לממש את שני היעדים האלו. הואיל ומספר המשגרים וכמות התחמושת של האויב גדולים מאוד, ומאחר שאלה מפוזרים על פני מרחבים גדולים, קשה לראות כיצד יוכל צה"ל לשתק לחלוטין את ירי האויב על-ידי פגיעה במשגרים. לפיכך תידרש פעולה משולבת המכילה ארבעה רכיבים – שניים התקפיים ושניים הגנתיים.

שני הרכיבים ההתקפיים הם:

א. מהלומת אש הרסנית לפגיעה קשה באויב, הן ביכולתו הצבאית והן בתשתית מדינתית או ארגונית הנוגעת למאמצי הלחימה שלו. במקרה של לבנון, בנוסף על פגיעה בחזבאללה, תיפגענה גם תשתיות של המדינה כדי לשמר לאויב את זיכרון הפגיעה לאורך זמן ולדחות פעולה נוספת לשנים. פגיעה כזאת תידרש כדי להותיר את האויב עם נזק מצטבר, שיחייב שנים רבות של שיקום.

ב. תמרון בשטח והפעלת אש מדויקת כדי לצמצם את היקף הירי של האויב על מדינת ישראל. תמרון החלטי, מהיר ובעל עוצמה רבה יביא לידי כיבוש שטחים שמהם פועל האויב, וכך להפסיק את השיגורים ולהשמיד את תשתיות הלחימה ואת אמצעי השיגור במרחבים האלה. גם הפעלה של אש מדויקת תוכל לפגוע ביכולת השיגור של האויב לפני השימוש בה ואחריה.

שני הרכיבים ההגנתיים הם:

א. יכולות הגנה פעילה ליירוט שיגורים. זהו רכיב משלים שיוכל להיות מופעל להגנה על מערכים שחשיבותם קריטית למאמצי הלחימה של צה"ל, וכהגנה על תשתיות לאומיות חשובות, ששרידותן חיונית לתפקודה של המדינה. אין לטעות ולחשוב שרכיבי ההגנה הללו יוכלו לספק הגנה מקיפה נגד כל הירי

של האויב. על אזרחי המדינה להבין כי השיגורים יימשכו עד היום האחרון ללחימה, ושיהיה עליהם להתגונן ככל האפשר מפני הירי הזה. ב. המדינה נדרשת לפתח יכולות למזער ככל האפשר את הפגיעה במרקם החיים בחזית האזרחית בזמן עימות. חוקר המכון, מאיר אלרון, הראה בכתביו עד כמה התקדמה המדינה בתחום זה, וגם הראה את הצורך להמשיך ולפתח את הרכיב החיוני הזה כחלק של המענה הכולל.

הלחימה עם הפלסטינים משנת 2000, מלחמת לבנון השנייה ומבצע עופרת יצוקה הם נקודות ציון בתהליך פיתוח המענה. אף שלא יושמו כל רובדי המענה השיג צה"ל בעימותים האלה הישג מצטבר במאבק עם תנועת ההתנגדות. המענה הביטחוני הולך ומתפתח הן ברכיביו ההתקפיים והן אלה הבהגנתיים. התפתחות זו תוכל להעמיק את ההישג המצטבר. לעומת זאת, טרם גובש מענה שיטתי לאיום המשפטי והפוליטי. הולכת ומתגבשת ההכרה, שהאיום הפיזי והאיום המשפטי-הפוליטי שלובים זה בזה ומהווים מסגרת פעולה אחת שלמה בידי האויב.

משמעות הדבר היא, כי תפיסת הלחימה של האויב היא, לגרור את צה"ל להילחם בסביבה אזרחית צפופה כדי להגדיל את מספר הנפגעים בקרב האזרחים, וכך כבר תוך כדי הקרבות וביתר שאת לאחריהם, יוכלו התומכים בו לפעול בעולם ולהפעיל את האמצעים המשפטיים הקיימים כדי להאשים את לוחמי צה"ל בפשעי מלחמה, וכך להמשיך את הלחימה באמצעים אחרים. משמע, יש לראות במערכה המשפטית חלק מובנה במערכה הצבאית, ויש לתכנן את ההתמודדות במערכה זו כחלק מהתכנון המבצעי של צה"ל. השילוב של יועצים משפטיים בכוח הלוחם אין בכוחו לתת מענה שלם שכזה, וחובה על המערכת הביטחונית לפתח דוקטרינת לחימה מקיפה בנושא הזה.

האיום הפוליטי משפטי לא יוכל להישאר נחלתה של מערכת הביטחון בלבד. חובה להפעיל את כל כוחות העם היהודי וידידיו בארץ ובעולם כדי לגבש את הפעולה בחזית הפוליטית. יש צורך לפתח ולהטמיע פרשנויות עדכניות לדיני המלחמה, ולפעול בשיטתיות כלפי מקבלי ההחלטות בעולם, החשופים למתקפות האויב בתחום הזה.